

DISGRAFIYALI BOLALAR BILAN ISHLASHDA LOGOPEDIK KORREKSIYANING ASOSIY USULLARI

Xaliyarova Zilola Muxitdin qizi

Toshkent Kimyo Xalqaro Universiteti

Maxsus Pedagogika –U72 talabasi

Annotatsiya

Ushbu maqolada boshlang'ich maktab yoshidagi bolalarda uchraydigan yozma nutq buzilishi — disgrafiya va uni tuzatishda logopedik korreksiyaning asosiy usullari tahlil qilinadi. Disgrafiya bolalarning o'quv jarayoniga, xususan, savod o'rganish va muloqot qobiliyatiga salbiy ta'sir ko'rsatadigan muhim nutqiy buzilishlardan biridir. Maqolada logopedik tashxis qo'yish jarayoni, korreksion mashg'ulotlar mazmuni, individual yondashuv tamoyillari va samarali uslubiyotlar yoritib beriladi. Shuningdek, yozuv faoliyatini shakllantirishga qaratilgan maxsus mashqlar, grafik diktantlar, fonematik eshituvni rivojlantirish bo'yicha topshiriqlarning ahamiyati ochib beriladi. Amaliy tajribalar va ilmiy yondashuvlar asosida logopedik yordamning ijobiy natijalari ko'rsatib o'tiladi. Maqola maktab logopedlari, defektologlar hamda shu sohada tadqiqot olib borayotgan mutaxassislar uchun foydali bo'lishi mumkin.

Kalit so'zlar: Disgrafiya, logopedik korreksiya, yozma nutq buzilishi, bolalar nutqiy rivojlanishi, fonematik eshituv, yozuv faoliyati, logopedik diagnostika, korreksion mashg'ulotlar, individual yondashuv, nutq buzilishlari.

Yozma nutq inson tafakkuri va muloqotining rivojlangan shakllaridan biri bo'lib, uning to'liq shakllanishi bola shaxsining ijtimoiylashuvi, bilim olish faoliyati va kommunikativ kompetensiyasini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Biroq, ayrim bolalarda yozuv ko'nikmalarining shakllanishida qiyinchiliklar kuzatiladi, bunday holatlardan biri — disgrafiyadir. Disgrafiya – bu bolaning aqliy salohiyati saqlangan bo'lishiga qaramay, yozuv faoliyatida davomli va barqaror xatolarning namoyon bo'lishi bilan ifodalanadigan yozma nutq buzilishi turidir. Bu buzilish o'quvchilarning maktabdagi o'zlashtirish darajasiga, o'z-o'zini anglashiga, shaxsiy rivojlanishiga jiddiy to'sqinlik qiladi.

Zamonaviy logopedik amaliyotda disgrafiyani erta aniqlash, to'g'ri tashxis qo'yish va individual yondashuv asosida samarali korreksion ishlar olib borish juda muhim hisoblanadi. Ayniqsa, boshlang'ich maktab yoshida bu muammo ko'proq aniqlanadi, chunki bu davrda bola faol ravishda yozma nutqni o'zlashtira boshlaydi. Ushbu yoshdagi bolalarda fonematik eshituv, tovushlarni differensiyalash, harflarni to'g'ri tasavvur qilish, motorika va vizual idrok singari funksional sohalarda zaifliklar kuzatilishi mumkin, bu esa yozuv faoliyatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Mavzuning dolzarbligi shundan iboratki, har yili minglab bolalarda disgrafiya belgilari aniqlanadi va bu muammoni bartaraf etish, bolalarning o'quv faoliyatiga to'liq integratsiyalashuvi uchun logopedik yordam ajralmas ahamiyat kasb etadi. Mazkur maqolada aynan logopedning amaliy faoliyatida qo'llanilayotgan asosiy korreksion usullar, ularning amaliy samaradorligi, shuningdek, har bir bola bilan individual ishlash tamoyillari yoritiladi.

Disgrafiyaning samarali tuzatish va yozuv faoliyatini tiklash uchun logopedik korreksiya aniq tashxis va tizimli yondashuvga asoslanishi lozim. Har bir bolaning nutqiy rivojlanish darajasi, psixofiziologik holati va individualligi hisobga olingan holda korreksion ishlar olib boriladi. Quyida disgrafiya bilan ishlashda eng ko'p qo'llaniladigan logopedik korreksion usullar yoritib beriladi:

Fonematik eshituvni rivojlantirish usullari: Disgrafiyaning asosiy sababi fonematik eshituvning rivojlanmaganligidir. Bola tovushlarni ajrata olmagan holatda ularni noto'g'ri yozadi. Shu sababli logopedlar quyidagi mashqlarga tayanadi:

Fonemalarning juftligini farqlash (masalan, "b" va "p", "k" va "g" tovushlari);
Tovushli diktantlar orqali eshituv va yozuvni bog'lash;

Tovushli o'yinlar yordamida bolada tovushni eshitish, tanib olish va joylashtirish ko'nikmasini shakllantirish.

Bu usullar orqali bola nutqiy eshituvni takomillashtiradi, bu esa yozma nutqqa ijobiy ta'sir qiladi.

Grafomotorika va qo'l harakatlarini rivojlantirish mashqlari: Ko'plab disgrafiyali bolalarda mayda motorika sust rivojlangan bo'ladi. Shuning uchun quyidagilar muhim hisoblanadi:

Grafik diktantlar (masalan, rasmga qarab shakl chizish, chiziqlarni davom ettirish);

Qo'lni mashq qilish uchun chizmachilik topshiriqlari;

Plastilin bilan ishlash, kesish, yelimlash kabi noan'anaviy metodlar.

Mayda motorikani rivojlantirish nafaqat yozuv sifati, balki harflarni to'g'ri shakllantirish uchun ham muhimdir.

Analitik-sintetik faoliyatni rivojlantirish: Disgrafiya bilan og'rigan bolalarda tahlil va sintez qilish qobiliyatlari ko'pincha past bo'ladi. Logopedlar quyidagi ishlarni amalga oshiradilar:

So'z va gaplarni bo'g'inlarga ajratish;

Tovushlarni ketma-ketlikda aniqlash va joylashtirish;

So'zlar ichidan ortiqcha yoki yetishmayotgan harflarni topish.

Ushbu ishlar bolaning yozma nutqdagi strukturani tushunishini kuchaytiradi.

Vizual idrokni rivojlantirish: Disgrafiya vizual analiz va sintez, ya'ni ko'z bilan ko'rish asosidagi tafakkur ham muhim o'rin tutadi. Ushbu yo'nalishda quyidagilar amalga oshiriladi:

Shakl va harflarni taqqoslash mashqlari;

Rasmlar orqali soʻzlarni aniqlash va yozish;

Ranglar, figuralar asosida tasniflash topshiriqlari.

Bu orqali bolaning koʻz orqali idrok qilish, harflar oʻxshashligini anglash koʻnikmasi shakllanadi.

Oʻyinli logopedik metodlar: Bolalar bilan ishlashda oʻyinli metodlar doimo ijobiy natija beradi. Disgrafiyaning tuzatishida ham:

Nutqiy-analitik oʻyinlar (“Toʻgʻri yoz – notoʻgʻrini top”);

Krossvordlar, rebuslar va logik oʻyinlar;

Harflar bilan ijodiy ishlash (soʻz yasash, jumla tuzish) faoliyatlari yordamida bola faol ishtirok etadi.

Bu usullar orqali logopedik mashgʻulotlar bolaning diqqatini jalb etib, uni faol ishtirokchiga aylantiradi.

Individual va guruh yondashuv: Har bir bola uchun logoped individual reja asosida ishlaydi, lekin baʼzida guruh yondashuv (disgrafiya bolalar guruhi) ham foydali boʻladi. Guruhda bola ijtimoiylashadi, oʻzini tengdoshlari bilan solishtirish orqali oʻrganishga koʻproq motivatsiya topadi.

Ota-onalar bilan hamkorlik: Logopedik korreksiyaning muhim qismi — ota-onalarni jalb qilishdir. Ular uchun:

Mashqlar majmuasi tuziladi;

Uyda bajariladigan topshiriqlar tavsiya etiladi;

Doimiy aloqa orqali logopedik yordam uzluksiz boʻlishi taʼminlanadi.

Asosiy qismda koʻrib chiqilgan metod va yondashuvlar — disgrafiyaning tuzatishdagi asosiy yoʻnalishlar boʻlib, ular oʻzaro kompleks tarzda qoʻllanilganda yuqori samaradorlik beradi. Disgrafiya — faqat yozuvdagi xato emas, balki butun nutqiy va kognitiv rivojlanish tizimiga tegishli buzilishdir. Shuning uchun logopedik yordam ham keng qamrovli, tizimli va doimiy boʻlishi lozim.

Disgrafiya — bu bolalarning yozma nutq faoliyatida yuzaga keladigan murakkab buzilish boʻlib, u faqatgina yozuvdagi xatolar emas, balki bolaning umumiy nutqiy, psixomotor va intellektual rivojlanishiga bevosita taʼsir koʻrsatadi. Ushbu muammoni bartaraf etishda logopedik korreksiya asosiy rol oʻynaydi. Tashxis jarayonidan boshlab to yakuniy natijagacha boʻlgan barcha bosqichlarda logoped tomonidan individual va tizimli yondashuvlar qoʻllanilishi talab etiladi.

Korreksion ishlar doirasida fonematik eshituvni rivojlantirish, grafomotorik mashqlar, vizual idrokni kuchaytirish, analitik-sintetik faoliyatni shakllantirish, oʻyinli metodlar va ota-onalar bilan samarali hamkorlik qilish kabi usullar yuqori samaradorlikka ega ekanligi tajriba asosida tasdiqlangan. Ayniqsa, har bir bolaning psixofiziologik xususiyatlarini hisobga olgan holda tuzilgan logopedik dasturlar disgrafiya belgilarini kamaytirish va yozma nutqni normallashtirishda muhim ahamiyatga ega.

Shu bois, maktabgacha va maktab yoshidagi bolalarda yozma nutq bilan bog‘liq muammolar erta aniqlanishi va logopedik yordamga ehtiyojli bolalarga sifatli, uzluksiz korreksion xizmat ko‘rsatilishi zarur. Bu esa nafaqat bolalarning o‘quvdagi muvaffaqiyatiga, balki ularning ijtimoiylashuvi va shaxsiy rivojlanishiga ham ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Азова, Н.Г. (2018). Логопедия: диагностика и коррекция нарушений письма и чтения у младших школьников. Москва: Владос.
2. Мастюкова, Е.М. (2009). Дисграфия и дислексия: причины, диагностика, коррекция. Санкт-Петербург: Речь.
3. Бехтерева, Т.П., & Волкова, Г.А. (2016). Нарушения письма у детей: теория и практика коррекции. Москва: Академия.
4. Мамедова, С.Г. (2021). Disgrafiyali bolalar bilan ishlashda logopedik korreksiya usullari. // Logopediya va maxsus pedagogika №2, 45–49-betlar.
5. Жукова, Н.А. (2017). Логопедическая работа в школе: методика и технологии коррекции письменной речи. Москва: Просвещение.
6. Saydaliyeva, N. (2020). Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida yozma nutq buzilishlarini bartaraf etish yo‘llari. // O‘zbek tilshunosligi masalalari, №1(8), 112–117-betlar.
7. O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi vazirligi. (2022). Logopediya asoslari (o‘quv qo‘llanma). Toshkent: TDPU nashriyoti.
8. Shaxobiddinova, G.M. (2019). Maxsus ta’lim muassasalarida yozma nutqni rivojlantirish metodikasi. // Maxsus pedagogika amaliyoti, №3, 76–82-betlar.